

PIIA SEPPÄLÄ

Kautta-postposition semantiikkaa

1. Johdanto: kautta-adpositio sanakirjoissa

Kielitoimiston sanakirjan (2006) mukaan adpositiolla *kautta* on monta erilaista merkitystehtävää. Kun sitä käytetään postpositiona, sillä ilmaistaan 1) paikkaa ('läpi, tietä, teitse, -sta') tai 2) välittäjää tai välivaihetta, tai sitä käytetään 3) keinon tai tavan ilmauksissa tai merkityksessä 4) 'johonkin vedoten, jonkin nimessä'. Lisäksi se esiintyy aluetta ilmaisevana prepositiona merkityksessä 'halki, läpi' tai 'koko jonkin alueen kattaen' ja 'jonkin ajan(jakson) alusta loppuun' (*kautta maan; kautta vuoden*). Tapaa ja keinoa ilmaisevien *kautta*-lausekkeiden tilalle suositellaan kuitenkin valitsemaan jokin muu ilmaus kuin *kautta*-postpositiolauseke, mikä ilmenee maininnasta "usein paremmin toisin". *Kielitoimiston sanakirjan kautta*-artikkeli on täsmälleen sama kuin aiemmin *Suomen kielen perussanakirjan* (1990–95), jonka *kautta*-artikkeli puolestaan on lyhennetty ja yksinkertaistettu versio *Nykysuomen sanakirjan* (1951–61) *kautta*-artikkelista. *Nykysuomen sanakirjan* kanta tavan ja keinon ilmauksissa käytettyyn *kautta*-postpositioon on kielteisempi kuin uudempien sanakirjojen: siinä todetaan, että *kautta*-adposition käyttöä erityisesti instrumentaalisessa merkityksessä "on kartettava", etenkin silloin kun yhteys konkreettiseen merkitykseen ei ole luonteva.

Sanakirjamääritelmien perusteella *kautta*-adpositiota voidaan pitää polyseemisena kielen yksikkönä. Kognitiivisen kielinäkemyksen mukaan saman kielellisen yksikön eri merkitykset eivät ole tarkkarajaisia eivätkä toisistaan erillisiä, vaan ne liittyvät aina jollain tavalla toisiinsa. Merkitysten kuulumista yhteen on ollut tapana kutsua merkitysverkoksi tai -verkostoksi (nimityksiä on eritellyt esim. Raukko 1994). Tässä artikkelissa keskityn tarkastelemaan *kautta*-postposition kolmea ensimmäistä sanakirjamääritelmän mukaista merkitystä ja sitä, miten ne liittyvät toisiinsa eli millaisen merkitysverko(sto)n ne muodostavat. Nämä kolme merkitysfunktiota ovat kirjoitetussa nykysuomessa keskeisimpiä ja produktiivisimpia; sanakirjojen neljäntenä

mainitsema merkitys ’johonkin vedoten, jonkin nimessä’ esiintyy pääosin kiteytyneissä ilmauksissa, kuten *vannoa kunniansa kautta*. Rajaan käsittelyni ulkopuolelle myös *kautta*-adposition prepositiokäytön, jota tarkastelevat mm. Leino (1993, 218) ja Huumo (tulossa). Tarkasteluni apuna käytän kognitiivisen kieliopin käsitteistöä, kognitiiviselle kielenainesten analyysille tyypillisiä nuolikuviota, kognitiivista metaforateoriaa sekä Leonard Talmyn (2000) esityksiä fiktiivisestä liikkeestä sekä nk. huomion ikkunoinnista (*windowing of attention*). Esittelen analyysini teoreettisen taustan tarkemmin luvussa 2.

Luvussa 3 tarkastelen erilaisia *kautta*-postpositiolausekkeitä ja niiden esiintymisympäristöjä. Jaan tapaukset ryhmiin sanakirjoissa käytetyn jaotellun mukaisesti. Kaikki luvussa 3 esittelemäni esimerkkitapaukset ovat CSC-kielipankin suomen kielen tekstikokoelmasta, josta olen poiminut tuhat *kautta*-postposition esiintymää satunnaisotannalla.¹ Tähän artikkeliin mahtuu kuitenkin vain murto-osa tapauksista, enkä tässä yhteydessä tee aineiston pohjalta kvantitatiivisia päätelmiä enkä esiintymismääriin perustuvia yleistyksiä, vaan keskityn etsimään niitä tekijöitä, jotka yhdistävät erilaisia *kautta*-postpositiolausekkeitä. Luvussa 4 teen havainnoistani yhteenvedoa.

2. Tarkastelun teoreettinen tausta

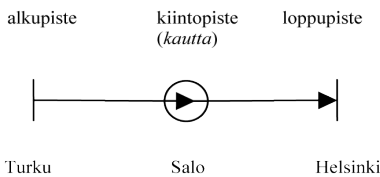
Kautta-postpositiolausekkeitä käytetään usein spatiaalisten suhteiden ilmaisemiseen, ja esim. sanakirjojen määritelmistä voidaan havaita, että sen käyttöä paikan ilmauksissa pidetään ensisijaisena. Myös kieliopillistumistutkimukset ovat osoittaneet, että monilla adpositioilla – samaan tapaan kuin paikallissijoilla – on alun perin ilmaistu juuri spatiaalisia suhteita ja muut merkitystehtävät (aika-suhteiden, omistus-suhteiden jne. ilmaiseminen) ovat kehittyneet niiden rinnalle tai tilalle myöhemmin (Heine et al. 1991, 156; Ojutkangas 2001, 22). Spatiaalisten suhteiden ilmaiseminen näyttää siis olevan adpositioissa lähteenä abstraktimmille merkitystehtäville, mutta abstraktimpien käyttöjen välinen suhde on monimutkaisempi. Tutkimuksissa on kuitenkin havaittu merkitysten usein kehittyvän ihmisten välisten suhteiden ilmaisemisesta muiden elollisten olentojen välisten suhteiden ja edelleen elottomien olentojen välisten suhteiden ilmaisemiseen. (Heine et al. 1991, 159–161; Jaakola 1997, 129.) Tällainen tendenssi näkyy myös *kautta*-adposition merkitystehtävien kehityksessä.

1 Satunnaislukujen generoimisesta kiitos FM Aki-Juhani Kyröläiselle. Kiitän myös dos. Krista Ojutkangasta ja prof. Tuomas Huumoa käsikirjoitukseni tarkkanäköisestä kommentoinnista.

2.1. Minkälaisia spatiaalisia suhteita kautta ilmaisee?

Spatiaalisesti käytettynä *kautta*-postpositioliaseke esiintyy erilaisten **reittien** ilmauksissa. Teoreettisesti ajateltuna kukin reitti muodostuu useasta peräkkäisestä pisteestä ja reittiä pitkin kuljettaessa siirrytään aina yhdestä pisteestä seuraavaan ja siitä taas seuraavaan. (Kognitiivisessa kieliopissa reitillä kulkijaa kutsutaan **muuttujaksi**.) Muuttujan – tai reittiä havainnoivan – kannalta kaikki reitin pisteet eivät kuitenkaan ole yhtä tärkeitä, vaan keskeisimpiä ovat reitin alku- ja loppupiste (mistä reitti alkaa ja mihin se päättyy), erityisesti silloin, kun reitillä edetään eikä sitä pelkästään havainnoida, esim. *ajoin Turusta Helsinkiin*. Näistä kahdesta keskeisemmäksi nousee usein loppupiste, se, jota kohti kuljetaan ja johon pääsy on jonkinlainen tavoite.² Lisäksi myös reitin tarkastelusuunta ja käsitteistäjän näkökulma vaikuttavat siihen, mikä tai mitkä reitin pisteistä saavat korostetun eli kiintopisteen aseman.

Kautta-postpositioliasekettä käytetään reittien ilmauksissa kuvaamaan yhtä reitin pistettä alkupisteen ja loppupisteen välillä. (Tällaista pistettä, joka lauseopillisesti toimii *kautta*-lausekkeen täydennyksenä, kutsutaan kognitiivisessa kieliopissa **kiintopisteeksi**.) *Kautta*-lauseke ilmaisee tällöin imperfektiivistä eli kummastakin päästään rajaamatonta **väylää**. Tämä tarkoittaa, että reitti pääsee vapaasti jatkumaan pisteeseen, johon *kautta*-lausekkeen täydennys viittaa, ja edelleen siitä eteenpäin, eikä esteitä reitin etenemiselle eikä reitillä etenemiselle ole. Tällaista tyypillistä spatiaalista *kautta*-lausekkeen käyttötapaa havainnollistaa kuvio 1, joka sopii kuvaamaan esim. lausetta *ajoin Turusta Salon kautta Helsinkiin*. *Kautta*-lausekettä voidaan kuitenkin käyttää myös sellaisissa ympäristöissä, joissa reitin alkupiste ja loppupiste eivät ole ilmipantuja, esim. *kävelin keskustan kautta*. Tällaisissa tapauksissa reitin alku ja loppu voivat käydä esiin ympäröivästä tekstiyhteydestä (esim. *Kokouksen jälkeen lähdin kotiin. Päätin kävellä keskustan kautta*).

Kuvio 1. Reitti ja väylä

Käytän nimitystä reitti ilmaisemaan koko sitä matkaa, jonka muuttuja kulkee (kuviossa 1 Turusta Helsinkiin), ja nimitystä väylä reitin siitä osasta, joka ilmaistaan *kautta*-postpositioliasekkeen avulla (*Salon kautta*).³

2 Kielenkäytössä näyttää yleisesti olevan keskeisempää se, mihin ollaan menossa, kuin se, mistä ollaan tulossa. Tätä todistaa esim. suomen tulosijojen yleisempiyys erosijoihin nähden (ISK, 1179).

3 Huumo (tulossa) käyttää vastaavanlaisissa tapauksissa nimityksiä *kokonaisväylä* (reitti) ja *kiinto*

2.2. Huomion ikkunointi ja muita kognitivistisia käsitteitä

Reitit (*paths*) ovat Leonard Talmyn mukaan (2000, 257) yksi tapahtumakehystyypeistä (*event frame*), ja ne lukeutuvat sellaisten tapahtumien ja tilanteiden ryhmään, joissa jotkin osiot nousevat ihmisten havainnoissa keskeisemmälle sijalle kuin toiset (mt., 258). Ilmiötä, jossa osa havainnoitavasta tilanteesta nousee havainnoinnin etualalle, kun taas muut jäävät taka-alalle, Talmy kutsuu huomion ikkunoimiseksi (*windowing of attention*). Kun tällaiseen kielenulkoiseen tilanteeseen tai tapahtumaan kielellisesti viitataan, huomion etualalla sijaitseva osa kielennetään ja taka-alalle jäänyt jätetään kielentämättä. (Mt., 257.) Talmy'n ikkunointimalli rinnastuu siis suoraan ihmisen ei-kielelliseen havaintojärjestelmään (mt., 257–258; Ojutkangas 2003, 164).

Kautta-lausekkeen täydennys ilmaisee siis kuvattavan reitin kiintopistettä, eli pistettä, joka on puhujan, kognitiivisen kieliopin termein **käsitteistäjän**, erityisenä huomion kohteena (muihin reitin pisteisiin verrattuna). Muut reitin alku- ja loppupisteen välissä olevat pisteet eivät ole yhtä huomionarvoisia, eli ne jäävät vaille kielennostä. Kiintopisteet voivat olla olemukseltaan monenlaisia. Ensinnäkin reitti voi edetä siten, että muuttuja on sillä kulkiessaan kiintopisteen sisäpuolella (sen kanssa inkluusiossa), mutta myös kontakti pisteen ulkopinnan kanssa riittää. Kun kuljetaan esim. Tampereen kautta, reitti voi halkoa kaupungin keskustan tai kaupunki voidaan sivuuttaa ohitustietä pitkin. Kumpaankin tapaukseen voidaan kuitenkin viitata ilmauksella *Tampereen kautta*. Toiseksi se, miten pitkään muuttujan inkluusio tai kontakti kiintopisteen kanssa kestää, voi vaihdella paljonkin. Usein muuttujan viipyminen *kautta*-lausekkeen täydennyksen ilmaisemassa kiintopisteessä ei näytä olevan keskeistä – kiintopisteeseen saapumisen ja siitä lähtemisen väliin jäävä aika on spatioaalisten *kautta*-postpositioliousekkeiden yhteydessä huomioikkunassa vain harvoin. Esim. *ajaa Tampereen kautta* ei ota kantaa siihen, sisältääkö ajaminen pysähdyksen Tampereella. *Kautta*-kiintopisteen sisältävien reitinilmausten yhteydessä esiintyvät ajanilmaukset viittaavat useammin aikaan, jonka koko reitin kulkeminen kestää, esim. *keskustan kautta ajaa puoli tuntia / puolessa tunnissa*.⁴

Talmy'n mukaan reitin ilmaukset voivat olla huomioikkunassa kokonaisuudessaan, alkupisteestä loppupisteeseen. Tällöin kyseessä on tapahtuman kokonaisikkunointi (*maximal windowing*). Kun huomio kiinnittyy reitin loppuosaan, jää ilmaisutta alku (*initial gapping*), ja päinvastaisessa tapauksessa loppu (*final gapping*). (Talmy 2000, 266, 259.) Kuten jo edellä mainitsin, on tavallista, että huomio on kiinnittynään reitin loppuosaan, koska olennaista reitillä etenemisessä on pyrkimys loppupisteen saavuttamiseen.

pisteväylä (väylä).

⁴ Muut väyläadpositiot näyttäisivät toimivan aika-aspektin suhteen toisin: esim. lauseessa *keskustan halki/läpi ajaa puoli tuntia* ajan ilmaus viittaa kiintopisteen läpäisemiseen kuluvaan aikaan, ei koko reitin kulkemiseen kuluvaan aikaan.

- 1a) *Helsingistä Lahden kautta Jyväskylään* matkannut laulajatar nähtiin lauantaina Hipposhallin Jyrki Countdown -tapahtumassa.
- 1b) Mekong virtaa *Pohjois-Kambodzhasta Laosin kautta Vietnamiin*.
- 1c) Vielä voimassaolevan vanhan asemakaavan mukaan liikenne *kyseiseen Taskilan kaupunginosan kortteliin* kulkee **Piispaletontien kautta**.
- 1d) Lentoja ei ole ollut lähes kymmeneen vuoteen, *ainoa reitti Euroopasta* on autolla **Jordanian tai Syrian kautta**.
- 1e) Rajavartiosto kehotti radiossa kiireisiä Viipuriin menijöitä ajamaan **Vaalimaan kautta**.
- 1f) **Nuijamaan tullitien kautta** *aamuvarhaisella ja illalla ajaneet autot* ovat päässeet vakuutuskopin ohi ongelmitta.
- 1g) Venäjä edellyttää päätösten kulkevan **Moskovan kautta**.

Yllä olevat tapaukset 1a–g ovat esimerkkejä siitä, miten ikkunointi käytännössä näkyy. Esimerkeissä a ja b huomioikkunassa on koko reitti alusta loppuun (kokonai-sikkunointi). Esimerkki 1c on ”prototyypitapaus”, jossa alkupiste ei ole ollut kes-keinen ja se on siksi jätetty huomioikkunan ulkopuolelle. Esimerkistä 1d puolestaan käy ilmi, että myös loppupiste voi jäädä spatiaalisen *kautta*-lausekkeen välittömässä virkeympäristössä huomioikkunan ulkopuolelle. Laajemmassa tekstikontekstissa kerrotaan kuitenkin, että ollaan lähestymässä Irakin rajaa, joten päätepisteinä oleva Irak ei jää kokonaan huomion taka-alalle. Esimerkissä 1e reitin päätepiste käy esiin lausekkeesta *Viipuriin menijöitä*. Esimerkissä 1f tulee esiin se, miten *kautta* ilmaisee moniin suuntiin avointa väylää: kun huomioikkunassa on reitistä vain *kautta*-väylä, ei ole merkitystä sillä, mistä suunnasta ajajat tulevat ja mihin he ovat menossa, vaan pelkästään se, että heidän reittinsä kulkevat mainitun kiintopisteen kautta. Lisäksi huomionarvoista on, että *kautta*-kiintopiste on ainut reitin ikkunoiduista pisteistä. Vaikka reitin alku- ja loppupistettä ei mainita (niitä ei ehkä edes tiedetä), kiintopis-teenä toimivan väylän tiedetään olevan osa jotakin reittiä. Esimerkki 1g on muuten 1f:n kaltainen, mutta on todennäköistä, että se, mistä päätökset Moskovaan tulevat ja mihin ne vaikuttavat, käy ilmi muusta kontekstista tai on yleistä ensyklopedistä tietoa. Lisäksi 1g:ssä ei ole kyse todellisen spatiaalisella reitillä liikkumisen ilmaisemi-sesta, vaan niin sanotusta fiktiivisestä liikkeestä, jota käsittelem tarkemmin luvussa 2.4.

2.3. Paikan ilmausten abstraktistumisesta

Kognitiivisessa semantiikassa keskeisellä sijalla on ajatus siitä, että käsitejärjestel-mät rakentuvat erilaisista skeemoista ja niiden toteutumista. Skeemat ovat informaati-sisältönsä puolesta yleisempiä, ikään kuin yläkäsitteitä, ja niiden toteutumaiset ovat

sisällöltään yksityiskohtaisempia, ja ne sisältävät enemmän informaatiota. Toisaalta toteutuma voi myös olla skeeman semanttinen laajentuma, jolloin skeemaa hyödynnetään jollakin toisella kognitiivisella alueella. Esim. leksikaalisella tasolla sana *puu* on skemaattinen sanoihin *kuusi* ja *koivu* nähden. Semanttisesta laajentumasta puolestaan on kyse esim. silloin, kun puun skeemaa hyödynnetään sanassa *sukupuu*, joka viittaa sukulaisuussuhteiden havainnollistamiseen käytettyyn, puuta muistuttavaan kuvioon. (Langacker 1987, luku 10.)

Kun paikan adverbiaaleja, jollaisena *kautta*-postpositioliusekkeitä paikan ilmauksissa toimivat, käytetään muussa funktiossa kuin spatiaalisten suhteiden ilmaisemisessa, niiden käyttö on laajentunut spatiaaliselta alueelta muille kognitiivisille alueille (Langacker 1987, 374; Leino 1993, 216–217). Tällaista laajentumista kutsutaan kognitiivisessa kieliopissa **ekstensioksi**. Näkemyksen taustalla on ajatus, että spatiaalisia relaatioita osoittavien adpositioiden käyttö abstraktien tilojen ilmauksissa on niiden spatiaalisen käytön motivoimaa (Salmi 1994, 187–188). Sellaisetkaan merkitysvariantit, jotka tavallisesti esimerkiksi sanakirjoissa mainitaan kuvallisiksi, eivät yleensä ole mielivaltaisia vaan semanttisesti motivoituneita (Lakoff 1987, 457).

Sijapäätteiden ja adpositioiden metaforiset laajentumat ovat tavallisia, ja esim. suomen kielen paikallissijojen käyttö ei ole rajoittunut pelkästään spatiaalisten suhteiden ilmaisemiseen, vaan niitä käytetään lisäksi muissa, abstraktimmissa funktioissa (esim. ajan, omistuksen, tavan jne. ilmaiseminen). Yksi kognitiivisen semantiikan perusajatuksista onkin, että kieli – ja ihmisen koko käsitejärjestelmä – on täynnä metaforaa (Lakoff – Johnson 1980, 2–7). Semanttiset ekstensiot ja metaforat vaikuttavat usein myös kieliopillistumisen taustalla. Käsittelen *kautta*-postposition abstraktistumia ja metaforisia ekstensioita luvuissa 3.2 ja 3.3.

2.4. Fiktiivinen liike

Kognitiivisessa kielentutkimuksessa on tapana erottaa toisistaan faktiivinen eli todellinen, aistein havaittavissa oleva liike ja fiktiivinen liike, jossa varsinaista spatiaalista siirtymää ei tapahdu. Perustapauksissa liike on fiktiivistä silloin, kun liikkumista ilmaisevaa verbiä käytetään statiivisen tilan ilmaisemiseen (esim. *maantie kulkee naapurin maidan kautta*). Fiktiivisestä liikkeestä puhutaan kuitenkin myös silloin, kun reitillä eteneminen on abstraktia tai kuviteltua tai kun reitti on abstrakti tai kuviteltu. (Talmy 2000, 99–106.)⁵ Fiktiivistä liikettä suomen kielessä on käsitellyt Elina Karikas (2004).

Kognitiivisessa metaforateoriassa fiktiivistä liikettä kuvataan siten, että siinä kytketään yhteen kaksi eri kognitiivista aluetta, esimerkiksi spatiaalinen ja

5 Langacker käsittelee fiktiivisyyttä hieman toisin kuin Talmy ja erottaa esim. fiktiivisen ja abstraktin liikkeen toisistaan (Langacker 2002, luku 5).

kognitiivinen. Kun liikeverbillä käytetään esim. sijainnin ilmaisemiseen, toimii liike metaforan lähdealueena ja sijainti kohdealueena. Alueiden yhteen kytkemistä kutsutaan mappingiksi. (Sivonen 2005, 43.) Fiktiivisen liikkeen tapauksissa liike ei sijoitu spatiaaliselle alueelle, kuten konkreettinen liike, vaan liikeverbiä käytetään staattisen tilan (esim. sijainti) tai muuttujan olotilan muutoksen ilmaisemiseen. Kyseessä voi olla myös esim. jonkinlainen omistussuhteen muutos tai kognitiivinen muutos (esim. tiedonsaanti tai oppiminen). Samalla predikaation kehys vaihtuu. (Leino 1993, 148; Sivonen 2005, 43, 45; Talmy 2000, 102.) Palaan fiktiivisen liikkeen esiintymiin kaikissa *kautta*-postposition käsittelyjaksoissa (3.1, 3.2 ja 3.3).

3. *Kautta*-postposition merkityksen kognitiivista analyysia

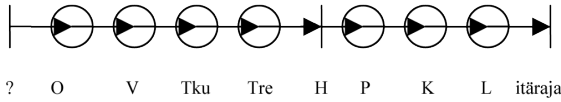
Tässä luvussa esittelen tarkemmin erilaisia *kautta*-postpositioliusekkeen käyttötapoja ja niiden välisiä yhteyksiä. Etenen samassa järjestyksessä kuin sanakirja-artikkeli: ensin otan käsittelyyn paikan ilmaukset, sitten välittäjän ja välivaiheen ilmaukset ja lopuksi huomion saavat tavan ja keinon ilmaukset.

Siihen, miten *kautta*-lauseke tulkitaan, vaikuttaa esim. sen täydennyksen ilmaisan entiteetin eli kiintopisteen luonne. Sanakirjamääritelmien pohjalta keskeisinä kiintopisteinä toimivat esim. paikat (luvussa 3.1) ja henkilöt ja vaiheet (luvussa 3.2); tavan ja keinon ilmauksissa (luvussa 3.3) kiintopisteiden kirjo on laajempi (kuten huomaamme). Lisäksi tulkinnan kannalta ratkaisevaa on se, mihin kognitiiviseen alueeseen kiintopiste ja koko ilmaus kuuluvat (esim. spatiaalinen, kognitiivinen, abstrakti).

3.1. *Kautta* paikan ilmauksissa

Tässä luvussa pohdin esimerkkien avulla muutamia spatiaalisesti käytetyn *kautta*-postposition erityispiirteitä. Olen kuvannut joitakin spatiaalisten *kautta*-lausekkeiden ominaisuuksia jo luvussa 2, joten keskityn tässä kahteen erityisesti esiin nousevaan seikkaan, jotka ovat keskeisiä myös *kautta*-lausekkeen ei-spatiaalisissa käyttöyhteyksissä: yhtäältä siihen, kuinka pakollisia eli ei-vältettävissä olevia tai vapaavalintaisia muodostuvan reitin osia *kautta*-väylät ovat, toisaalta vaihtoehtoisista väylistä valitsemiseen.

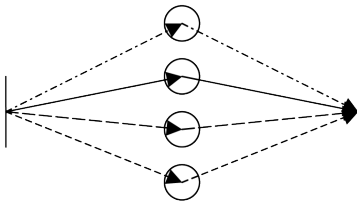
- 2) Soihtua on kannettu **Oulun, Vaasan, Turun ja Tampereen kautta** Helsinkiin ja sieltä **Porvoon, Kouvolan ja Lappeenrannan kautta** itärajalle.

Kuvio 2. Ikkunoidut väylät reitillä, joka muodostuu kahdesta osareitistä.

Esimerkissä 2 hahmottuu reitti, jonka alkupisteen ja loppupisteen välillä on monta huomionarvoista kiintopistettä. Kokonaisreitistä hahmottuu oikeastaan kaksi eri osareittiä: ensimmäinen huomioikkunan ulkopuolelle jäävästä alkupisteestä Helsinkiin ja toinen Helsingistä itärajalle. Helsinki saa tällöin erityisaseman syystä, joka ei lukijalle välity. On mahdollista, että puhujan näkökulma on Helsinki-keskeinen tai että soihdulle tapahtui Helsingissä jotakin erityistä, että se esimerkiksi viipyi Helsingissä pitempään kuin muissa mainituissa pisteissä.

Helsingin lisäksi huomio kohdistuu siis mainittuihin seitsemään kiintopisteeseen, joiden välille reitti asetuu. Ne ja niiden järjestys osoittavat valintaa: esim. jo matkalla Oulusta Vaasaan on välttämättä kuljettu muiden – huomion taka-alalle jäävien – paikkakuntien kautta, samoin kuin kaikilla muillakin etapeilla. Ensyklopedisen tietomme perusteella tiedämme myös, että mainittujen pisteiden kautta mainituissa järjestyksessä kulkeva reitti ei ole missään määrin suora eikä vaihtoehdoton: soih-tua olisi voitu kuljettaa itärajalle jotakin aivan muutakin reittiä pitkin, eri väylien kautta. Kuvio 3 (alla) kuvaa vaihtoehtojen moninaisuutta: alkupiste ja loppupiste ovat jokaisessa vaihtoehdossa samat, mutta vaihtoehtoisia kiintopisteitä on useampi, ja se, millainen reitistä muodostuu (esim. suora, epäsuora jne.), riippuu siitä, minkä kiintopisteen kautta päätetään kulkea (tai päädytään kulkemaan). Aina ei näytä olevan tärkeintä se, että päätepiste saavutetaan mahdollisimman nopeasti, mutta usein ensisijainen reitti on kulkijoiden kannalta jollain tavalla optimaalinen, esim. helpoin tai mukavin, kuten myöhemmissä esimerkeissä huomataan.

Kuvio 3. Vaihtoehtoisia väyliä.

Kautta-postpositiolausekkeella ei siis aina osoiteta yhtä reitin implisiittisesti välttämättömistä pisteistä, vaan siihen liittyy myös reitin muodostumiseen liittyvä valinta: se, mitä kautta kuljetaan, osoittaa samalla sitä, minkälainen reitti valitaan. Lisäksi tässä esimerkissä voidaan huomata *kautta*-lausekkeiden kyky tiivistää ilmaisu: sen sijaan, että käytettäisiin aina erikseen tulosijaa ja sitten erosijaa, esim.

Oulusta Vaasaan, Vaasasta Turkuun, Turusta Tampereelle jne., saadaan ilmauksesta *kautta*-lausekkeita käyttämällä tiiviimpi ja taloudellisempi.

Joissain tapauksissa *kautta*-lausekkeen esiintymisympäristöstä käy selvästi esiin, että mahdollisia vaihtoehtoja alkupisteestä loppupisteeseen kulkemiseen on useita. Usein jokin reiteistä on käsitteistyksen perusteella ensisijainen ja muut ovat toissijaisia. Se, mitä reiteistä pidetään ensisijaisena, voi johtua erilaisista tekijöistä. Ensisijainen reitti voi olla esimerkiksi nopein, helppokulkuisin tai suorin. Toisaalta reitit voivat olla tässä suhteessa samanarvoisia, mutta jokin niistä valikoituu ensisijaiseksi sattumalta tai olosuhteiden pakosta. *Kautta*-postpositiolausekkeella voidaankin osoittaa, että reitin on mahdollista kulkea eri kiintopisteiden kautta, mutta kiintopisteenä huomioikkunassa esiintyy se, joka on vaihtoehtojen joukosta valittu. Vaihtoehtoiset reitit jäävät vaille kielennöstä, mutta niiden olemassaoloon voidaan viitata eri tavoin. Esimerkissä 3 on tapauksia, joissa vaihtoehtoisia reittejä hahmottuu eksplisiittisesti. Esimerkissä 3a reittivaihtoehtoja on kaksi, esimerkeissä 3b–d vaihtoehtoja voi periaatteessa olla enemmänkin.

- 3a) Tallink ei aina kulje ulos Helsingistä **Kustaanmiekan kautta**, lauantain sumussa *toista väylää* ei haluttu käyttää.
- 3b) Railon takia paluumatka mantereelle piti tehdä *kiertoteitä* **pikkusaarien kautta**, kun railon ylitse ei voinut ajatellakaan menemistä.
- 3c) Iso helpotus olisi, jos Ruissaloon pääsisi *nykyistä helpommin*, esimerkiksi *suoraan* **sataman kautta**.
- 3d) Tampellalaisia ei voi edellyttää aina *kiertämään* **Kekkosentien kautta** –.

Esimerkin 3 tapaukset osoittavat, että reittivaihtoehtoista valitseminen voi näkyä huomioikkunassa eri tavoin. Tällöin vaihtoehtoisten reittien olemassaolo on ilmauksessa eksplisiittistä. Reitin valinta voi johtua jonkinlaisesta välttämättömyydestä tai pakollisuudesta, kun jokin vaihtoehtoista on poissa käytöstä, kuten esimerkeissä 3a ja 3b, tai siitä, että nykyisin käytössä olevan reitin tilalle kaivataan parempaa tai suorempaa reittiä, kuten esimerkeissä 3c ja 3d.

Kun paikkaa ilmaiseva *kautta*-lauseke esiintyy sellaisen liikeverbien määritteenä, joka saa fiktiivisen liikkeen tulkinnan, se, mikä reitillä liikkuu ja miten – ja liikkuuko mikään ylipäättään, muodostuu eri perusteilla kuin faktiivisen liikkeen yhteydessä, kuten nähdään esimerkistä 4. *Kautta*-lausekkeen ilmaiseman kiintopisteen ympärille piirtyy kuitenkin reitti aivan samaan tapaan kuin faktiivista liikettä ilmaistaessa.

- 4a) Auringonpimennyksen täydellisyysvyöhyke kulkee *Etelä-Englannista Pohjois-Ranskan, Etelä-Saksan, Itävallan, Unkarin ja Romanian kautta* **Turkkiin** ja jatkuu eteenpäin kohti Intiaa.
- 4b) Suomen kannalta tilanteen tekee erityisen mielenkiintoiseksi, että yhä useampi tie *Kosovon kriisin ratkaisuun* näyttää kulkevan **Helsingin ja presidentti Martti Ahtisaaren kautta**.

Esimerkki 4a pohjautuu maasentriseen käsitteistykseen: auringonpimennysvyöhyke ei faktiivisesti liiku maasta toiseen, vaan auringonpimennys nähdään mainituissa maissa vuoronperään, sitä mukaa kun maapallo pyörii akselinsa ympäri. Abstrakti reitti alkaa ensimmäisestä maasta, jossa auringonpimennys on mahdollista havaita, ja päättyy viimeiseen maahan, jossa se vielä voidaan havaita, ennen kuin auringonpimennys on ohi. Esimerkin reitti on Eurooppa-keskeinen: huomioikkunassa on vain Euroopan maita, siinä järjestyksessä, jossa auringonpimennyksen havaitseminen etenee.

Esimerkissä 4b *kautta*-lausekkeen täydennyksen ilmaisemiksi kiintopisteiksi sopii yhtä aikaa sekä paikanilmaus että henkilöviitteinen erisnimi. Tässä tapauksessa reitti on ongelmanratkaisuun tähtäävä prosessi, ja prosessi hahmotetaan metaforisesti tieksi. Jotta loppupisteeseen päästäisiin, tarvitaan sopiva väylä, jonka kautta reitin on mahdollista edetä. Tässä esimerkissä ensisijaisiksi väyliksi ovat muodostuneet Helsinki ja presidentti Martti Ahtisaari. Sitä, millainen suhde kahdella mainitulla väylällä on, ei erityisesti spesifioida. On mahdollista, että presidentti Martti Ahtisaari täsmentää sitä, miten Helsinki toimii väylänä (siten että hän itse tai hänen johtamansa organisaation päämaja sijaitsee Helsingissä) tai että Helsingissä pidettävät kokoukset ja Martti Ahtisaaren kenttätyö Kosovossa täydentävät toisiaan ja yhdessä tukevat päätepisteeseen pyrkimiseen tähtäävää prosessia. Kun verbi saa fiktiivisen liikkeen tulkinnan, kuten esimerkissä 4b, on siis mahdollista luontevasti rinnastaa muunlaisten verbien yhteydessä joko paikanilmauksiksi ja välittäjän ilmauksiksi luokiteltavia täydennyksiä.

Merkityksen abstraktistumisen ituja voi havaita myös sellaisissa *kautta*-lausekkeissa, jotka tulkittaneen ensisijaisesti spatiaalisiksi.

- 5) Lukon ainoan maalin maalivahti Antero Niittymäen **kypärän kautta** verkkoon iski kakkoskentän Zdenek Nedved.

Maalintekoa kuvattaessa *kautta*-lauseke tiivistää pelivälineen kulkureitin. Se, että kiekko osuu ennen maaliin pääytymistään maalivahdin kypärään, on tuskin maalintekijän tarkoitus. On kuitenkin mahdollista, että kiekko päättyy maaliin juuri siksi, että se ensin osuu kypärään ja sen suunta siksi muuttuu. Tällaisessa tulkinnassa *kautta*-lauseke saa spatiaalisen merkityksensä rinnalle elottoman välittäjän tai välivaiheen ja jopa tavan merkityksen. Se sisältää toisin sanoen usean merkityskategorian piirteitä.

Paikan ilmauksissa käytettävissä *kautta*-postpositiolausekkeissa korostuu siis kaksi huomionarvoista tekijää: ensinnäkin se, miten *kautta*-lauseke tekee mahdolliseksi erilaisten reittien hahmottumisen sen ”ympäri”, toiseksi se, että mahdollisia väyliä reitin loppupisteen saavuttamiseen voi olla useita, jolloin niistä sopivin voidaan tietoisesti valita tai se voi valikoitua kuin itsestään (esim. jos muut väylät ovat väliaikaisesti poissa käytöstä). Oletan, että vastaavanlaisia piirteitä löytyy myös *kautta*-postposition abstraktimmista käyttöyhteyksistä. Seuraavassa luvussa tarkastelen välittäjän ja välivaiheen ilmauksia ja sitä, mitä yhteistä niissä käytetyillä *kautta*-lausekkeilla on spatiaalisten *kautta*-lausekkeiden kanssa.

3.2. Kautta välittäjän ja välivaiheen ilmauksissa

Välittäjän ilmauksissa kiintopisteenä toimii usein henkilöön tai esim. johonkin instituutioon viittaava *kautta*-lausekkeen täydennys. Tämäntyyppisissä ilmauksissa hahmottuvat reitit ovat abstraktimpia, esim. prosesseja, jossa tietoa siirtyy, jotakin tulee aistihavaintojen piiriin tai jokin entiteetti vaihtaa omistajaa. Välivaiheena voi puolestaan toimia mikä tahansa jonkin prosessin vaiheeksi tulkittava entiteetti.

- 6a) – Minäkin olen aloittanut *maalaamisesta*, mutta vuoden 1994 jälkeen olen edennyt **valokuvien kautta videoon**.
- 6b) Valiokunta oli selvittänyt, että hakuprosessi kestää *hakemuksen tekemisestä viimeisen valitusasteen kautta mahdollisen käännytyspäätöksen täytäntöönpanoon* jopa neljä ja puoli vuotta.
- 6c) Oli hätkähdyttävää huomata, kuinka opettajatoveri voi viedä tätä keinoa käyttäen *itselleen uhkana olevalta työkaverilta* oppilaiden, **oppilaiden kautta** vanhempien ja **vanhempien kautta** jopa kouluviranomaisen luottamuksen, Manninen tiivistää.
- 6d) Tulevaisuudessa festivaali saattaa välittyä *maailmalle Music Televisionin satelliittilähetysten kautta*.
- 6e) Vuonna 1994 **Pelastakaa lapset -yhdistyksen kautta** adoptoitiin 52 kansainvälistä adoptiolasta ja 31 suomalaista adoptiolasta.

Esimerkistä 6 käy ilmi, että *kautta*-lausekkeet toimivat välittäjän ja välivaiheen ilmauksissa ikkunoinnin suhteen samalla tavoin kuin paikan ilmauksissa: näissäkin tapauksissa *kautta*-lausekkeen ympärille rakentuu reitin ilmaus, alkupisteestä *kautta*-väylän kautta loppupisteeseen. Esimerkkien 6a ja 6b *kautta*-lausekkeet ilmaisevat välivaiheita. Kummassakin tapauksessa reitistä on eksplikoitu sekä alkupiste että loppupiste eli reitti on huomioikkunassa kokonaisuudessaan. Välittäjän ilmauksista 6c:ssä on huomioikkunan ulkopuolelle jäänyt reitin loppupiste ja 6d:ssä alkupiste ja esimerkissä 6e sekä reitin alkupiste että sen loppupiste ovat huomioikkunan ulkopuolella. Kun reitin loppupiste on ikkunoimaton, se on usein yleisesti tiedossa tai pääteltävissä tai se käy ilmi *kautta*-lausekkeen välittömän esiintymisympäristön ulkopuolelta. Suuntaisuutta – ja siten reitin loppupäähän sijoittuvaa näkökulmaa – voi implikoida myös ilmauksen pääverbi, kuten verbi *viedä* esimerkissä 6c tai *tulla*, esim. *määräys tuli toimitusjohtajalta tuotantopäällikön kautta*.

Yllä olevien esimerkkien perusteella välivaiheen ilmaukset muistuttavat paikan-ilmauksia suuresti, ainakin silloin kun ilmaistaan jotakin prosessia ja sen vaiheita, ja niitä havainnollistamaan sopii kuvio 1 (luvussa 3.1). Erityisesti esimerkissä 6a kuvataan spatiaalista siirtymää muistuttavaa prosessia: alkupisteessä maalataan, siitä edetään valokuvaamiseen, ja lopulta päädytään videointiin. Esimerkissä 6b reitin alkupisteenä toimii hakemuksen tekeminen ja loppupisteenä päätöksen täytäntöönpano. Muuttujana reitillä on hakuprosessi, ja reitin kiintopisteenä toimivat välivaiheet, tässä

tapauksessa valitusasteet. Virkkeessä ilmaistaan myös prosessin eli reitin alkupisteestä loppupisteeseen etenemisen kesto.

6c:ssä välittäjän ilmaukset muodostavat ketjun samaan tapaan kuin kaupungit esimerkissä 2, sellaisen, jossa jälkimmäistä kiintopistettä ei voi olla ilman ensimmäistä. Toisin sanoen ensimmäinen väylä mahdollistaa pääsyn toiseen väylään, joka puolestaan mahdollistaa tavoitteen saavuttamisen. Esimerkissä 6d välittäjänä toimiminen on eksplisiittistä verbin *välittyä* ansiosta. Reitillä kohti loppupäänä toimivaa *maailmaa* kulkee muuttujana *festivaali*, ja *Music Televisionin satelliittilähetykset* toimii välittäjinä, väylänä, joka tekee reitin päätepisteen saavuttamisen mahdolliseksi. Samaa tapaan toimii esimerkki 6e: Pelastakaa lapset -yhdistys välittää lapsia adoptiovanhemmille, jolloin se ikään kuin asettuu väyläksi, jonka ansiosta muodostuu tarvittava reitti lasten ja heidän vanhemmikseen haluavien välille. Samalla *kautta*-lauseke saa myös agenttiivisen tulkinnan: Pelastakaa lapset -yhdistys osallistuu adoptioprosessiin aktiivisesti monin tavoin. Sen lisäksi, että yhdistys toimii tiedon välittäjänä tai välikätenä lasten ja adoptiovanhempien välillä, se tekee koko adoptioprosessin mahdolliseksi. (Agenttiivisuutta on myös sellaisissa uskonnollisten tekstien tapauksissa kuin *näin on ennustettu profeettain kautta* sekä myöhemmin esimerkissä 9a.)

Esimerkeissä 6b–6e korostuu väylän tarpeellisuus: jotta reitin loppupisteen saavuttaminen on ylipäättään mahdollista, tarvitaan jokin väylä, joka mahdollistaa reitillä kulkemisen, oli reitti sitten spatiaalinen, temporaalinen tai jokin muu. Esimerkki 6b on siitä erilainen, että ensyklopedisen tiedon mukaan valitusasteiden ei välttämättä tarvitsisi olla pakollisia reitillä etenemisen osia, vaan prosessi voitaisiin saattaa loppuun muutoinkin, esim. jos ensimmäinen päätös hyväksyttäisiin eikä siitä valitettaisi. Väyliä valinnan mahdollisuus voi kuitenkin näkyä myös välivaiheen ilmauksissa, esim. *Lääkärit ja tutkijat etenevät geenisiirtojen opettelussa hitaasti, tarkoin harkittujen vaiheiden kautta*.

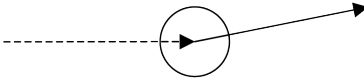
Seuraavissa tapauksissa nousee esiin *kautta*-lausekkeen kyky edustaa koko reittiä yksinään. Reitti-skeema hahmottuu, vaikka huomioikkunassa on vain yksi reitin kauttakulkupisteistä (*medial windowing*).

7a) Uusi nousu alkoi **harrastehevosten kautta** 1980-luvulla.

7b) Kuulin paikasta **avovaimoni kautta**, joka on täällä töissä.

Esimerkissä 7a nousee esiin *kautta*-lausekkeen kyky edustaa ainoana ikkunoina pisteenä koko reittiä ja lisäksi toimia ilmaistavan reitin suunnan muuttajana. Esimerkin reitin alkupiste on jossakin menneisyydessä ja loppupiste jossakin tulevaisuudessa. Kyseessä on jonkun elämä, ura tai vastaava, joka hahmottuu reitiksi alkupisteineen ja loppupisteineen. Tällainen metaforinen ”elämän reitti” ei aina ole suora, vaan sen suunta voi muuttua moneen kertaan ja se voi kulkea myös ylös ja alas (näin puhuttaessa tullaan samalla hyödyntäneeksi metaforaa ”hyvä on ylhäällä”). Esimerkitapauksessa reitillä etenemisen prosessi on koko ajan käynnissä, mutta sen suunta muuttuu, kun reitti joutuu kosketuksiin harrastehevosten kanssa: harrastehevokset

ovat väylä, jonka ansiosta reitin suunta kääntyy kohti parempaa, mikä jo sinänsä voi olla tavoite, vaikka varsinaista päätepistettä ei olisi määritetty.

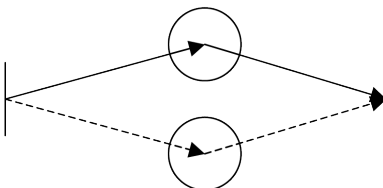
Kuvio 4. Kautta-väylä suunnanmuuttajana.

Myös esimerkissä 7b *kautta*-lausekkeen käyttäminen tuo esiin kuvattavan tilanteen prosessuaalisuutta, esim. mahdolliseen vaihtoehtoiseen ilmaukseen *kuulin paikasta avovaimoltani* verrattuna. Mainittua ”paikasta kuulemista” on edeltänyt tapahtumaketju, jossa avovaimo on ensin kuullut paikasta jostakin lähteestä, ja sen jälkeen välittänyt tiedon tilanteesta puhujalle, joka toimii reitin päätepisteenä. Punktuaalisten verbien yhteydessä *kautta*-lausekkeet tuovatkin esiin verbin ilmaiseman tapahtumatai toimintahetkeä edeltävän, usein välttämättömän prosessin. Tällaisia verbejä ovat esim. *saapua*, *saavuttaa* ja *löytää*, esim. *tähtihyökkääjä Teemu Selänne saapui illalla Oslon kautta Hamariin ja löysin asunnon serkkuni kautta*.

Myös välittäjän ilmauksissa voi olla läsnä väylävaihtoehdoista valitsemisen mahdollisuus, esimerkeissä 8a–b se on esillä eksplisiittisesti.

- 8a) Nykyään isät ja äidit saavat tätä tietoa **vain tuttavien kautta**, *harva tietää etsiä* hyvinkääläisiä perhepäivähoitajia **Helsingin yksityiset perhepäivähoitajat ry:n kautta**.
- 8b) Polttopuutoimittajista useimmat kuulivat **tuttaviensa kautta**, mutta halusivat *jatkossa* tiedon **mainosten kautta** suoraan kotiin.

Esimerkin 8 tapauksissa vaihtoehtoisten väylien olemassaolo ja niiden kesken vallitseva arvojärjestys ovat ilmeisiä. Tätä havainnollistaa kuvio 5, jossa yhtenäinen viiva kuvaa toteutuvaa reittiä ja katkoviiva toivottua (ensisijaista) reittiä. Kummassakin tapauksessa vaihtoehtoista väylistä ensisijaiseksi nousee se, joka ei ole kuvatussa tilanteessa pääasiallisesti käytetty. Kaikkien esimerkin 8 *kautta*-lausekkeiden voi myös nähdä sisältävän tavan tai keinon ilmaisemisen piirteitä, mikä osaltaan osoittaa, ettei rajanveto välittäjän ilmaisemisen ja tavan ilmaisemisen välillä ole täysin yksiselitteistä, vaan sama ilmaus saattaa sisältää useamman kuin yhden merkityskategorian piirteitä.

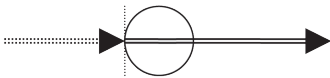

Kuvio 5. Toteutuva ja toivottu reitti.

Samoin kuin paikan ilmauksissa, myös välittäjää ja välivaihetta ilmaisevia *kautta*-lausekkeita esiintyy fiktiivisen liikkeen yhteydessä. Tällaisissa tapauksissa myös *kautta*-lausekkeet näyttävät saavat kuvallisemman, toisinaan metaforisen tulkinnan.

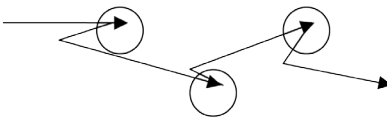
- 9a) Mutta tie muutokseen kulkee *vain vapauspuolueen FPÖ:n johtajan Jörg Haiderin kautta* – –.
- 9b) Tutkimus vie eteenpäin, vaikka *harha-askeleidenkin kautta*.

Esimerkki 9a rinnastuu edellä käsiteltyyn esimerkkiin 4b (*Martti Ahtisaaren kautta*). Kyseessä on oikeastaan varsin kuvallinen ilmaus, jossa haluttu muutos nähdään reittimäisesti etenevänä prosessina, metaforisesti tienä. Tässä tapauksessa vaihtoehdot väylät suljetaan eksplisiittisesti pois laskuista: ilman Jörg Haideria abstrakti tie muutokseen johtaisi umpikujaan, eikä tavoiteltua loppupistettä ole mahdollista saavuttaa, vaan tie ikään kuin päättyy kesken eikä muutosta saavuteta (kuvio 6). *Kautta*-lausekkeen täydennys on henkilöviitteinen, ja tässäkin tapauksessa se on paitsi mediaalinen myös agenttiivinen: muutokseen pääseminen on mahdollista vain Jörg Haiderin ”toimesta”. Tapaus rinnastuu myös esimerkkiin 7a (ja kuvioon 4), jossa reitin suunta alkaa muuttua vasta, kun joudutaan kosketuksiin harrastehevosten eli sopivan, muutoksen mahdollistavan väylän kanssa.

Kuvio 6. *Kautta*-väylä reitin etenemisen mahdollistajana.

Esimerkissä 9b puolestaan piirtyy epäsuora reitti (kuvio 7). Päätepiste on määriteltä, mutta tavoitteeseen pääsemiseksi tarvittava(t) väylä(t) ei(vät) täysin ole tiedossa. *Harha-askeleilla* viitataan kiintopisteisiin, joiden uskotaan olevan ”kummas-takin päästään avoimia väyliä” mutta jotka osoittautuvat umpikujiksi. Reitillä edetään kohti päätepistettä siten, että ikään kuin testataan eri kiintopisteitä, ja kun huomataan, että kiintopiste ei toimikaan halutulla tavalla, väylänä, palataan takaisin ja kokeillaan seuraavaa. Tätä toistetaan, kunnes sopiva väylä lopulta löytyy, ja reitillä edetään, kun väylävaihtoehdot vähenevät.

Kuvio 7. Esimerkki epäsuorasta reitistä.

Tämän luvun esimerkkien perusteella välittäjän ja välivaiheen ilmaisemiseen käytetyillä *kautta*-lausekkeilla on useita yhteisiä piirteitä paikan ilmauksiin käytettyjen kanssa. Miten käyttäytyvät tavan ja keinon ilmaukset?

3.3. *Kautta tavan ja keinon ilmauksissa*

Kuten aivan aluksi mainitsin, *kautta*-lausekkeen käyttämistä tavan ja keinon ilmauksissa ei ole pidetty erityisen suositeltavana. Kielen normittajien kanta on ollut, että useimmiten on löydettävissä parempia ilmauskeinoja. Tilalle on suositettu esim. muita postpositioita, sijailmauksia ja rakenteeltaan kokonaan toisenlaisia ilmauksia, esim. *talo siirtyi omistajalle oston kautta > oston tietä; lisääntyy silmikoinnin kautta > silmikoimalla* (esimerkit KTS). Suosituksen taustalla on vanha käsitys siitä, että *kautta* tavan ilmauksissa olisi germaanisten kielten (lähinnä ruotsin) mallin mukainen muukalaisuus, mistä syystä sen käyttöä pitäisi vähentää (Lehtinen 2002, 25). *Kautta*-postpositiolausekkeen käyttämiselle tavan ja keinon ilmauksissa ei siis ole nähty yhteyttä sen muihin käyttötapoihin vaan sitä on pidetty keinotekoisena. Toisaalta *kautta*-lauseketta on pidetty merkitykseltään epämääräisenä ja liiaksi viljeltyinä (Anhava 1985, 247). Tässä luvussa pyrin nostamaan esiin näkökulmia, jotka osoittavat, millaisia yhteyksiä tavan ja keinon ilmauksissa esiintyvillä *kautta*-lausekkeilla on muihin *kautta*-lausekkeisiin.

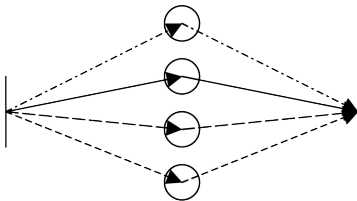
Spatiaalisia suhteita osoittavien kielenainesten metaforisen ekstension muodostumiseen riittää, että sen spatiaalisella käytöllä ja abstraktilla käytöllä on jokin yhteinen piirre, joka riittää kytkemään ne toisiinsa. Tällaista metaforaa kutsutaan struktuurimetäforaksi, ja se toimii kaavalla ” x on kuin y suhteessa z ” (Koski 1992, 13). *Kautta*-lausekkeen abstraktistumisessa keskeinen piirre näyttää olevan reitti-skeema. Esimerkkien perusteella juuri erilaisten väylien ilmaiseminen yhdistää *kautta*-postposition spatiaalista ja muuta käyttöä. Abstraktimmissa reitti-skeeman toteutumissa keskeinen tekijä on (*kautta*-väylän ilmauksen yhteydessä) dynaaminen ja suuntainen prosessi, joka johtaa jonkinlaiseen lopputulokseen. Lopputulokseen pääsemistä edeltää prosessuaalinen, usein intentionaalinen toiminta, joka muistuttaa monelta osin spatiaalista reitillä etenemistä. Myös abstraktin reitin päätepisteeseen tähdättäessä tarvitaan väylä, ja mahdollisista vaihtoehdoista valitaan se, joka todennäköisesti parhaiten edesauttaa loppupisteeseen pääsemistä. Lopputulos on usein jonkinlainen muutos, jonka tapahtuminen on abstraktin reitin päätepiste.

10) Kodinhoitaja lauloi **karaoke**n *kautta* tähdeksi.

Esimerkki 10 rinnastuu spatiaalisen reitin perustapaukseen, jossa reitin alkupiste on huomioikkunan ulkopuolella (vrt. *kodinhoitaja ajoi keskustan kautta kotiin*). Tällä reitillä edetään kuitenkin kodinhoitajuudesta tähteyteen, eli karaoke-reitin kulkemisen seurauksena tapahtuu muutos muuttujan (olo)tilassa tai statuksessa. Sanajärjestyksellä on keskeinen rooli, kun arvioidaan väylien vaihtoehtoisia mahdollisuuksia

ja niistä valitsemista. Sanajärjestyksen perusteella vaikuttaa siltä, että kodinhoitaja-muuttuja ei välttämättä tavoitellut tähteyttä karaokea laulamalla, vaan karaokesta tuli väylä sattumalta. Tällöin karaoke toimii mahdollistajana ja ”suunnanmuuttajana” samaan tapaan kuin harrastehevokset esimerkiksi 7a. Sanajärjestyksestä muuttamalla saadaan aikaan tavoitteellisuutta korostavampi ilmaus: lauseessa *kodinhoitaja lauloi tähdeksi karaoken kautta* tähteyys vaikuttaa olevan varsinainen tavoite ja karaoke yksi mahdollisista väylistä sen saavuttamiseksi. Vastaava spatiaalinen tapaus on *kodinhoitaja ajoi kotiin keskustan kautta*.

Esimerkin 11 tapaukset puolestaan rinnastuvat sellaisiin spatiaalisiin tapauksiin, joissa jollakin tavalla tuodaan eksplisiittisesti esiin vaihtoehtoisten väylien olemassaolo (esimerkki 3 luvussa 3.1).

Kuvio 3. Vaihtoehtoisia väyliä.

- 11a) *Miksi ei* voi toimia **positiivisen energian kautta**?
- 11b) Näytelmä myös elää **juuri tekstin kautta**.
- 11c) Hankalistakin asioista *helpoin tie* ulos kulkee **naurun ja huumorin kautta**.

Kuten vertailusta esimerkin 3 tapauksiin voi huomata, ainut ero spatiaalisten ja tapaa tai keinoa ilmaisevien *kautta*-lausekkeiden välillä on se, minkälaiseen muutokseen johtavat ne reitit, joiden kuvaamiseen niitä käytetään. Tapaukset 11a ja b rinnastuvat esimerkkiin 1f (*miksi ei voi ajaa Vaalimaan kautta*), jossa *kautta*-väylän ilmaiseminen jo itsessään rakentaa reitin, vaikka alkupistettä ja loppupistettä ei eksplikoida. Niissä ”toimiminen” ja ”eläminen” kuvaavat prosessia, joka on käynnissä mutta saa erilaisen muodon sen mukaan, minkälainen väylä sen suuntaan on vaikuttamassa. Esim. positiivisen energian kautta kulkeva toiminta on erilaista kuin negatiivisen energian kautta kulkeva (eli sen määrittämä), ja tekstin kautta elävä näytelmä erilainen kuin esim. ohjauksen tai rytmin kautta elävä näytelmä. Kummassakin tapauksessa on mukana myös kuvakielisyyden piirteitä.⁶ Tapauksessa 11c on puo-

⁶ Erityisesti ilmauksessa *elää jonkun/jonkin kautta* on idiomaattista kiteytyneisyyttä, ja *kautta*-lausekkeella ilmaistaan tapaa, jonka ansiosta kuvattavana oleva prosessi ei katkea vaan ”pysyy hengissä”. Henkilösubjektin yhteydessä kyse on usein omistautuneisuudesta (esim. *hän eli lastensa kautta*). Esimerkissä 11b kyseessä vaikuttaa olevan arvio siitä, mikä *näytelmä*-subjektin piirre onnistuu pitämään tarkastelijan kiinnostusta yllä.

lestaan läsnä fiktiivinen liike ja metaforinen tie, ja huomioikkunassa on koko reitti, jos ajatellaan, että tavoitepisteenä on tilanteesta ulos pääseminen (eikä jonkin tietyn korvaavan tilanteen saavuttaminen). Nauru ja huumori (joko kahtena erillisenä, toisaan täydentävänä väylänä tai yhdeksi kokonaisuudeksi käsitettynä) toimivat mahdollistajana, helppoutensa vuoksi ensisijaisena väylänä tavoitepisteeseen, siis hankalista tilanteista ulos, pääsemiseksi. Tämäkin abstrakti reitti kuvaa tilan muutosta: alkupisteessä ollaan hankalassa tilanteessa, ja (implisiittiseen) loppupisteen on päästy, kun on kuljettu naurun ja huumorin väylää, kunnes tilanteen hankaluuteen on saatu muutos.

- 12) **Oikean kautta** kontrolli on niin kova, maalaan **vasemman kautta** vapaammin. **Sieltä kautta** saan tuoreemman jäljen, perustelee Laasanen.

Esimerkin 12 *kautta*-lausekkeet voisivat uskoakseni esiintyä esimerkkeinä kielenhuollon ei-kannatettavien *kautta*-postposition käyttötapojen joukossa. Reittiskeeman pohjalta voidaan kuitenkin todeta, että esimerkin *kautta*-lausekkeet ovat semanttisesti motivoituneita. *Kautta*-lausekkeen käyttäminen tuo esiin maalaamisen kognitiivis-fyysisen prosessin: taiteilijalla on aivoissa mielikuva tulevasta taideteoksestaan. Tuon mielikuvan siirtämiseksi esim. kankaalle tarvitaan väyläksi raajaa ja jotakin sen jatketta, joihin *oikea* ja *vasen* tässä viittaavat. Käsitteistäjä on tässä tietoinen kahdesta väylävaihtoehdostaan ja myös siitä, kumpi on hänelle ensisijainen ja miksi. Esimerkissä käy ilmi myös se, että *kautta*-lausekkeen täydennyksen sijan valinnassakin on vaihtoehtoja: *genetiivi* on yleisin, mutta myös *elatiivi* (*sieltä kautta*) sekä *partitiivi* (*sitä kautta*) ovat joissain tapauksissa mahdollisia.

Tavan ja keinon ilmauksissa käytettävissä *kautta*-lausekkeissa näyttää korostuvan niiden ominaisuus itsessään kuvata koko reittiä. *Kautta*-postpositiolausekkeen avulla tehdään punktuaalisten verbien tai epädynaamisten ilmausten yhteydessä näkyväksi dynaaminen prosessi: jostakin ollaan tulossa ja johonkin ollaan menossa. Kuitenkin myös reitin alkupisteen ja loppupisteen eksplikoiminen on mahdollista, niin fiktiivisen liikkeen yhteydessä kuin muutenkin.

4. Lopuksi: yhteenveto ja viittaus kielenhuoltoon

Postpositiona toimivan *kautta*-adposition oletetaan toimineen alun perin spatiaalisten suhteiden ilmaisemisessa ja sittemmin abstraktistuneen muihin merkitystehtäviinsä (tämä on tavallinen kieliopillistumisen suunta universaalisti). Tarkasteluni perusteella *kautta*-postpositiolausekkeen spatiaalista käyttöä ja käyttöä muissa, abstraktimpien suhteiden ilmauksissa, näyttää yhdistävän reitti-skeema. Paikan ilmauksissa *kautta*-lauseketta käytetään osoittamaan yhtä pistettä reitillä, joka saa alkunsa jostakin pisteestä ja jolla etenemisen tavoitteena on saavuttaa jokin päätepiste (kuvio 1). *Kautta*-lauseke nostaa reitistä esiin yhden kiintopisteen, joka on jollakin tavalla merkityksellisempi kuin kaikki ne muut reitin pisteet, joita ei mainita. Tämä jo itsessään

implikoi valintaa. Monesti spatiaalisten *kautta*-lausekkeiden esiintymisympäristöissä käy ilmi, että ilmipantu piste on yksi useammasta vaihtoehdosta. Toisinaan *kautta*-lausekkeeseen sisältyy mahdollistajuuden merkitys: *kautta*-lausekkeen täydennyksen ilmaisema kiintopiste on juuri se väylä, jota ilman reitillä eteneminen sen loppupisteeseen saakka ei olisi lainkaan mahdollista tai se ei onnistuisi käsitteistäjän näkökulmasta parhaalla mahdollisella tavalla. Lisäksi *kautta*-lauseke pystyy usein yksinään edustamaan koko reittiä, ilman että reitin alkupistettä ja loppupistettä eksplikoidaan.

Nämä tekijät voidaan nähdä myös välittäjän ja välivaiheen sekä tavan ja keino-ilmauksissa käytettyjen *kautta*-lausekkeiden motivoitumisen taustalla, ja muita *kautta*-postposition merkitystehtäviä voidaan pitää reitti-skeeman laajentumina. Niissä hahmottuu aina jonkinlainen reitti, usein jokin prosessi, jossa esim. jokin vaihtaa omistajaa, tietoa siirtyy, olotila, status tai vallitseva asiointila muuttuu tai sen muuttuminen on toivottavaa. Punktuaalisten verbien määritteenä *kautta*-lauseke tekee näkyväksi punktuaalisen tapahtuman edellyttämän ja sitä ajallisesti edeltävän (reittimäisesti etenevän) prosessin ja sen suunnan, ja lisäksi se implikoi vaihtoehtoisia keinoja ja niistä valintaa. *Kautta*-lauseke pystyy myös abstraktimmissa yhteyksissä tiivistämään reitin eli edustamaan koko prosessia itsenäisesti niin, että ajatus reitistä välittyy, vaikka reitin muita pisteitä ei mainittaisi. Reitti-skeeman ohella *kautta*-lausekkeen kyky edustaa prosessia saattaa olla yksi niistä tekijöistä, jotka ovat edesauttaneet *kautta*-postposition abstraktistumista (eli toimineet struktuurimetaforan tekijänä z) ja lisänneet kielenpuhujien käsitystä *kautta*-postposition monikäyttöisyydestä.

Vaikka on tavallista, että spatiaalisten suhteiden ilmaukset abstraktistuvat ilmaisemaan myös temporaalisia suhteita, *kautta*-postpositiota ei juurikaan käytetä ajan ilmauksissa. Tähän lienee syynä se, että ajan kulussa ei ihmiselle ole vaihtoehtoisia reittejä: ei ole mahdollista valita, kulkeeko esim. *kesän kautta* vai ei. Tämä osoittaa, että vaihtoehtoisista väylistä valitsemisen osoittaminen on *kautta*-postpositiolausekkeen keskeinen tehtävä.

Kuten fiktiivisen liikkeen tapaukset edellä oivallisesti osoittavat, ei ole täysin yksiselitteistä, mihin merkityskategoriaan mikin *kautta*-postpositiolausekkeen esiintymä kuuluu. Fiktiivistä liikettä ilmaisevien verbien yhteydessä *kautta*-lausekkeen täydennyksenä voi toimia niin paikkaan, henkilöön, vaiheeseen kuin moneen abstraktimpaan entiteettiin viitaava lekseemi, eikä lausekkeen semanttinen tulkinta ole täysin yksiselitteistä eikä aina helposti kategorisoitavaa. Fiktiivisen liikkeen yhteydessä *kautta*-lausekkeiden merkitystä ei pysty suoraan päättelemään siitä, minkälaiseen entiteettiin lausekkeen täydennys viittaa. Merkitykset ovat paitsi yhteenkuuluvia myös joustavia (Raukko 1994, 36), ja niissä voi olla moneen eri kategoriaan sopivia piirteitä. Esim. sanakirjajaottelun perusteena lienee se, mikä milloinkin on *kautta*-lausekkeen täydennys: paikan ilmauksissa se on johonkin lokaatioon viitaava, välittäjän ilmauksissa usein henkilö tai instituutio, välivaiheen ilmauksissa jonkinlainen etenemisen edellytyksenä oleva toimi tai vaihe, keino-ilmauksissa kenties

jonkinlainen apuväline ja tavan ilmauksissa täydennys voi viitata hyvin monenlaisiin entiteetteihin. Fiktiivisen liikkeen tapaukset osoittavat kuitenkin, että lausekkeen ja koko lauseen merkitys on enemmän kuin sen osien yhteenlaskettu summa.

Kognitiivisen merkitysanalyysin perusteella näyttää siltä, että *kautta*-postposition abstraktistumiskehitys noudattelee tavanomaista kielen yksikköjen abstraktistumislinjaa. Samaan tapaan esim. adessiivi näyttää kehittyneen spatiaalisten suhteiden osoittimesta abstraktimpiin suuntiin, esim. omistusta, välinettä ja keinoa sekä tapaa ilmaisevaksi (Karlsson 1995, 89–91). Kielenhuollossa on toistuvasti esitetty näkemystä, joiden mukaan kielessä on ilmauksia, joita ei tulisi liiemmästi viljellä, koska niiden ilmaisemat vaikutussuhteet ovat epämääräisiä ja ”hämäriä”, ja joita käyttävät liikaa sellaiset kirjoittajat, jotka eivät viitsi vaivautua ilmaisemaan ajatuksiaan selkeästi (esim. Anhava 1985, 247; Lehtinen 2002, 22). Tarkastelemani aineiston perusteella näyttää kuitenkin siltä, että *kautta*-postposition tapauksessa kielen normia on yritetty vetää keskelle kielen luontaista kehitystä, sellaista, jota kielessä luontaisesti jatkuvasti tapahtuu.

LÄHTEET

Aineslähteet

CSC Kielipankki, Suomen kielen tekstikokoelma <http://www.csc.fi/english/research/software/ftc>. Aineisto poimittu lokakuussa 2009.

Muut lähteet

- ANHAVA, JAAKKO 1985: *Kautta rantain. Virittäjä* 89, 247–249. Kotikielen Seura, Helsinki.
- HEINE, BERND – CLAUDI, ULRIKE – HÜNNEMEYER, FRIEDERIKE 1991: *Grammaticalization: A conceptual framework*. University of Chicago Press, Chicago.
- HUUMO, TUOMAS (tulossa): *Väylä, liike ja ”skannaus”: suomen väyläadpositioiden prepositio- ja postpositiokäyttöjen eroista*.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IIRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. SKS.
- JAAKOLA, MINNA 1997: Genetiivin kanssa esiintyvien adpositioiden kieliopillistumisesta. LEHTINEN, TAPANI – LAITINEN, LEA (toim.): *Kieliopillistuminen. Tapaustutkimuksia suomesta*, 121–156. Kieli 12. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.
- KARLSSON, GÖRAN 1995: *Suomen kielen tavan adessiivi*. Suomi 178. SKS.
- KARSIKAS, ELINA 2004: *Tuli huikean avara suo, ja sen kainalosta hyppäsi taivaille karmea vuori*. Spatiaalisen sijainnin ilmaiseminen fiktiivisenä liikkeenä. *Sananjalka* 46, s. 7–39. Suomen Kielen Seura, Turku.
- KOSKI, MAUNO 1992: Erilaisia metaforia. HARVILAHTI, LAURI – KALLIOKOSKI, JYRKI – NIKANNE, URPO – ONIKKI, TIINA (toim.): *Metafora – ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*, 13–32. Suomi 162. SKS.
- KTS = *Kielitoimiston sanakirja* 2006. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.
- LAKOFF, GEORGE 1987: *Women, Fire and Dangerous Things*. The University of Chicago Press, Chicago.
- LAKOFF, GEORGE – JOHNSON, MARK 1980: *Metaphors We Live By*. The University of Chicago Press, Chicago.

- LANGACKER, RONALD W. 1987: *Foundations of Cognitive Grammar, Volume I, Theoretical Prerequisites*. Stanford University Press, Stanford.
- 2002: *The Cognitive Basis of Grammar*. 2nd Edition. Mouton de Gruyter, Berlin.
- LEHTINEN, RAIIJA 2002: Jos kautta-sanaa ei olisi? *Kielikello* 4/2002, 22–25. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.
- LEINO, PENTTI 1993: *Polysemia – kielen moniselitteisyys. Suomen kielen kognitiivista kielioppia 1*. Kieli 7. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.
- Nykysuomen sanakirja*. 1951–1961. Alkuperäinen käsikirjoitus vuosilta 1939–45.
- OJUTKANGAS, KRISTA 2001: *Ruumiinosannimien kieliopillistuminen suomessa ja virossa*. SKS.
- 2003: Suuntaa ilmaisevat adverbiaalit, suhdessäntö ja käsin: ”ikkunointiin” perustuva analyysi. *Virittäjä* 107, 162–184. Kotikielen seuran aikakauslehti. Helsinki.
- RAUKKO, JARNO 1994: Merkityksen verkko – merkitysten verkosto. LEINO, PENTTI – ONIKKI, TIINA (toim.): *Näkökulmia polysemiaan. Suomen kielen kognitiivista kielioppia 2*, 36–69. Kieli 8. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.
- SALMI, TIINA 1994: Spatiaalinen ja metaforinen yli. LEINO, PENTTI – ONIKKI, TIINA (toim.): *Näkökulmia polysemiaan. Suomen kielen kognitiivista kielioppia 2*, 164–188. Kieli 8. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.
- SIVONEN, JARI 2005: *Mutkia matkassa. Nykysuomen epäsuoraa reittiä ilmaisevien verbien kognitiivista semantiikkaa*. SKS.
- SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Suomen kielen perussanakirja*. 1. osa. 1990. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.
- TALMY, LEONARD 2000: *Toward a Cognitive Semantics. Volume I: Concept Structuring Systems*. The MIT Press, Cambridge.

PIIA SEPPÄLÄ: *On the semantics of the Finnish postposition kautta*

The Finnish gram *kautta* ‘across, through, over, by, via’ is a multifunctional lexical unit that is used as both a postposition and a preposition. In the article, I examine the postpositional functions of *kautta* and clarify the relationship between different instances of its usage. The theoretical framework of this study is based on cognitive grammar, grammaticalization, cognitive metaphor theory, and Talmy’s concept of the ‘windowing of attention’.

In contemporary written Finnish, the most productive and most frequently used instances of postpositional *kautta* are typically divided into three semantic categories: 1) location, 2) intermediary and stage (in a process), and 3) instrument and manner (broadly defined). A particular realization of the postposition, however, can simultaneously convey characteristics of more than one category.

The purpose of the study was to show that the characteristics of spatial usage patterns also apply to the more abstract meanings of *kautta*. Spatial *kautta* is used to express a certain part of a path, and it is said to be an instance of the path schema. Often *kautta* expresses a certain section of the path that is specifically chosen by the trajector – the entity moving along the path; it can also condense the description of the whole path into a single phrase. It is the path schema that combines the locative usage of *kautta* with more abstract usages, since it also functions in the background of all other types of usage of postpositional *kautta*. Thus both its medial and its instrumental use are semantically motivated.

The multifunctionality of postpositional *kautta* can be regarded as following the typical pathway of grammaticalization from spatial to abstract meanings. In addition, there is a normative perspective which needs to be taken into account: the polysemous nature of *kautta* has been interpreted as vague, blurred, and equivocal, and usage guidelines and handbooks have repeatedly recommended avoiding its use, especially in expressing manner. Since the development of the meaning of *kautta* seems to be similar to that of other spatial grams or case endings in Finnish, we can ask whether this norm has been drawn in the middle of a natural process of language change.

Piia Seppälä: piia.seppala@gmail.com